POSTAWY SPOŁECZNE NAUCZYCIELI ORAZ UCZNIÓW SZKÓŁ POLSKICH WOBEC NIEPŁYNNOŚCI MOWY

dr Kamila Kuros-Kowalska
kamila.kuros-kowalska@us.edu.pl
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna nr 2 w Sosnowcu

dr Natalia Moćko
natalia.mocko@us.edu.pl
Uniwersytet Śląski w Katowicach
Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Mysłowicach

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

WPROWADZENIE

U podstaw niepłynności mowy leżą, często wzajemnie ze sobą powiązane, czynniki lingwistyczne, biologiczne, psychologiczne i społeczne (szerzej: Kelman i Nicholas 2013, Tarkowski 2007, Chęciek 2007, Lechta 2004, Conture 2001, Guitar 2006, Riley i Riley 1979, Rustin i in. 1996, Smith i Kelly 1997, Starkweather i Gottwald 1990, Wall i Myers 1995). Te ostatnie mają **istotny związek z postawami społecznymi wobec jąkania**, które są przedmiotem naszych badań.

B. Wojciszke definiuje „postawę" jako „względnie stałą skłonność do pozytywnego lub negatywnego ustosunkowania się człowieka wobec dowolnego obiektu" (2001a, s.79). W badaniach postaw społecznych ważne jest określenie ich natężenia. Naszym celem było poznanie opinii nauczycieli oraz uczniów na temat niepłynności mowy, ich przeżyć związanych z tym problemem oraz zachowań jakie przejawiają w stosunku do osób jąkających się.

Podejście do drugiego człowieka łączy się z niechęcią, stereotypowym myśleniem lub zrozumieniem. Ustosunkowanie negatywne częściej skutkuje krytyką i zgodą na wyrządzenie mu krzywdy (Wojciszke 2001). Pozytywne postawy wywołują zachowania, które sprawiają, że chętniej stajemy w jego obronie. Dzięki empatii człowiek potrafi zrozumieć co czuje druga osoba. Utożsamianie się z innym człowiekiem powoduje, że postawa wobec niego jest bardziej odpowiednia. Zdolność człowieka do wczucia się w sytuację innych ludzi wynika z jego wrażliwości na to, co ich spotyka oraz umiejętności angażowania się w ich uczucia. W empatii ważne jest wyobrażenie sobie tego, co myślą i czują inne osoby, ale także umiejętność przyjęcia ich ról społecznych (Rembowski 1989, s.57).

Na postawy młodych ludzi mają wpływ m.in. rodzice, nauczyciele, ale także środki masowego przekazu (informacje, do jakich docierają za pośrednictwem internetu, czy programów, które oglądają). Najmłodsi postrzegają to, o czym mówią im np. nauczyciele przez pryzmat ich autentyczności i kompetencji. Większy wpływ będzie miał nadawca, który jest atrakcyjny, lubiany i którego łączą z odbiorcami pewne cechy (Wojciszke 2001b). Badaniem postaw wobec jąkania interesują się od dawna liczni badacze, m.in. A. Grzybowska, I. Łapińska, R. Michalska 1991; J. van Borsel i współpracownicy 1991; E. Cooper i C. Cooper 1996; F.H. Silverman i T. A. Bongey 1997; M. Dorsey i Guenther 2000; A. Franck 2003, Z. Tarkowski 2002 i 2007; K. Węsierska i zespół.

Przeprowadzone badania miały charakter ankietowy (w formie zdalnej, za pomocą formularza odpowiedniego do tego typu pytań). Pytania miały w większości charakter zamknięty, jednokrotnego wyboru. Ankieta, wraz z informacją wprowadzającą zwierającą instrukcję na temat sposobu udzielania odpowiedzi, została przesłana do nauczycieli (nauczycieli wychowawców, nauczycieli przedmiotowych, nauczycieli specjalistów, w tym: logopedów, psychologów i pedagogów) z terenu województwa śląskiego. Badania były prowadzone od grudnia 2020 roku do kwietnia 2021 roku. Zestawione wyniki zostały przedstawione w postaci wykresów, z informacją o wartości procentowej udzielonych odpowiedzi.

WYNIKI – NAUCZYCIELE

W badaniu ankietowym uzyskano odpowiedzi od 99 respondentów. Liczebność, z uwagi na płeć, wskazywała na przewagę kobiet biorących udział w badaniu (85,9%). Rozkład wyników został zaprezentowany na wykresie 1.

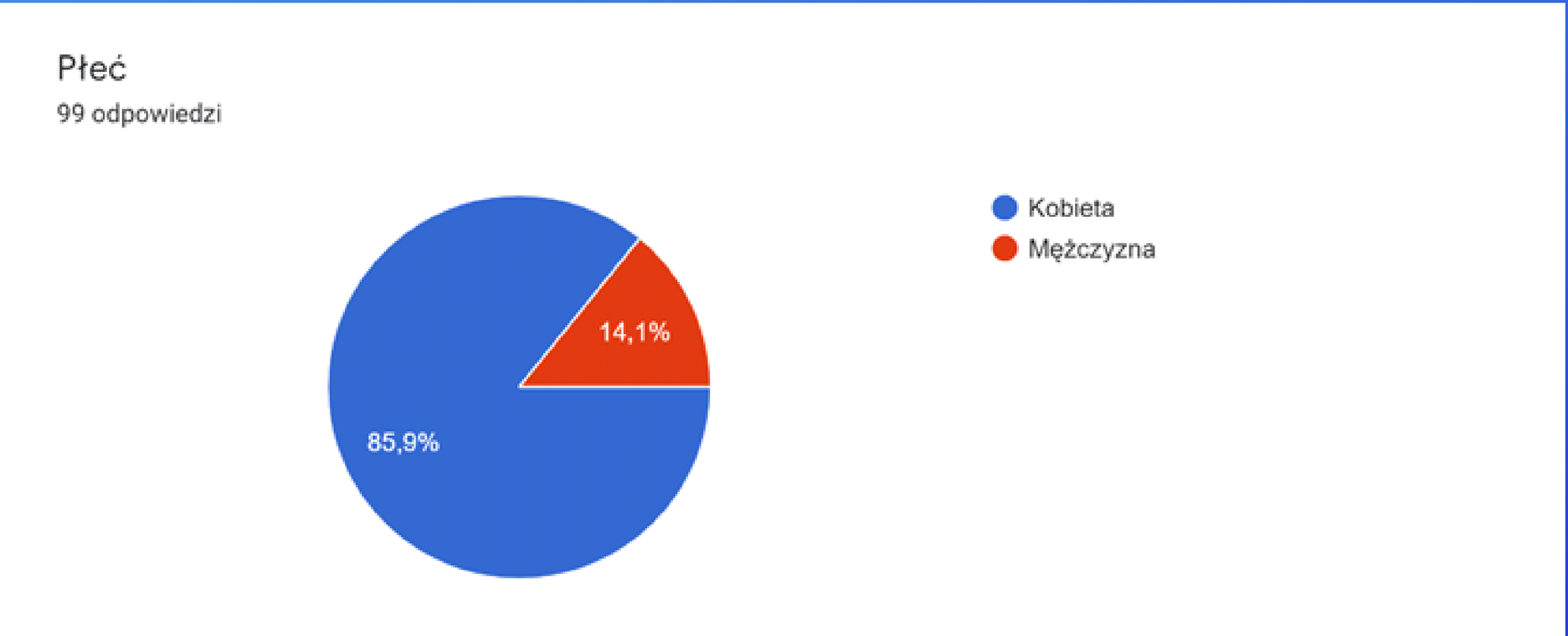

Biorąc pod uwagę staż pracy, w badaniu najczęściej udzielali odpowiedzi nauczyciele z piętnastoletnim i dłuższym stażem pracy. Stanowili oni blisko 70% respondentów. Najmniej liczną grupę stanowili nauczyciele na początku drogi zawodowej, ze stażem pracy poniżej roku (2%).

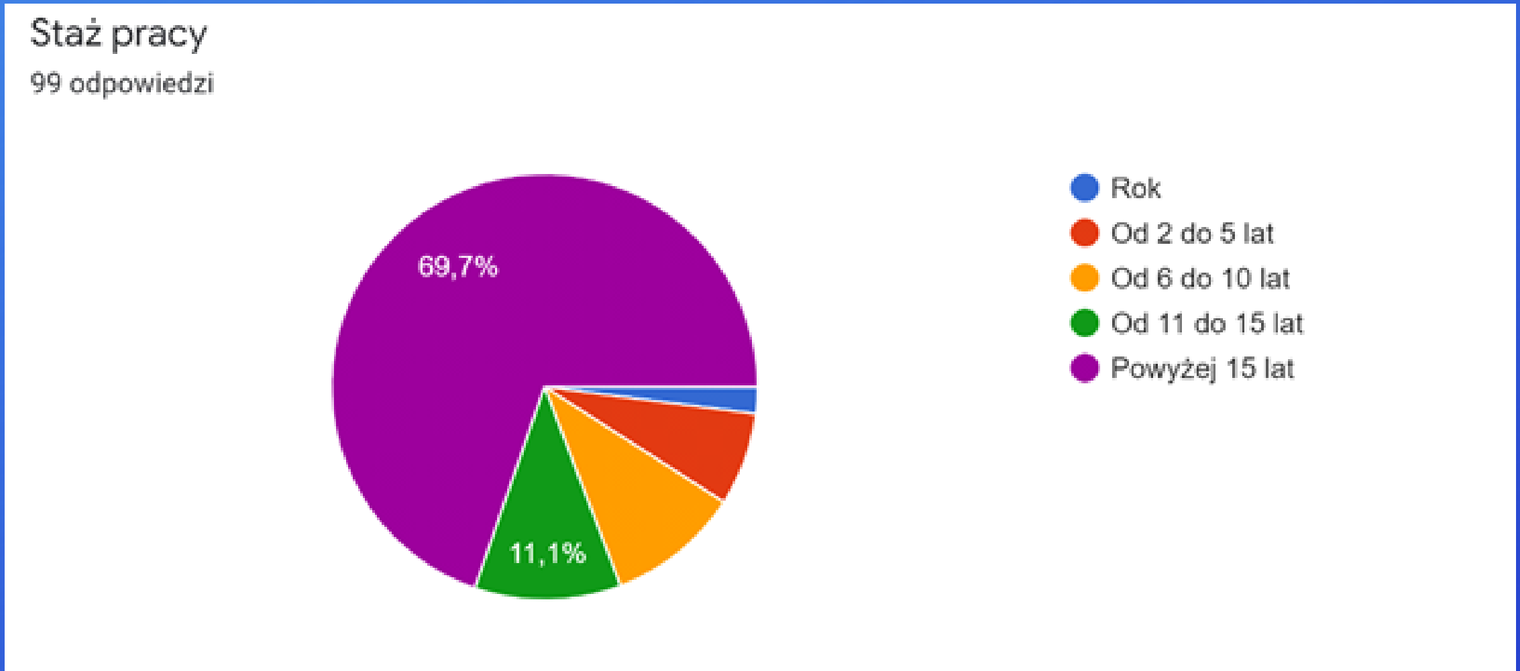

W kolejnym pytaniu uczestników poproszono o dookreślenie charakteru ich pracy z uczniem – jako nauczyciel lub specjalista: prowadzący zajęcia logopedyczne, psychologiczne, pedagogiczne lub innego rodzaju zajęcia z uczniem na terenie placówki oświatowej. Zgodnie z udzielonymi odpowiedziami, najliczniejszą grupę respondentów stanowili nauczyciele (wychowawcy oraz nauczyciele przedmiotowi) – ponad 90%. Rozkład procentowy odpowiedzi został przedstawiony na wykresie:

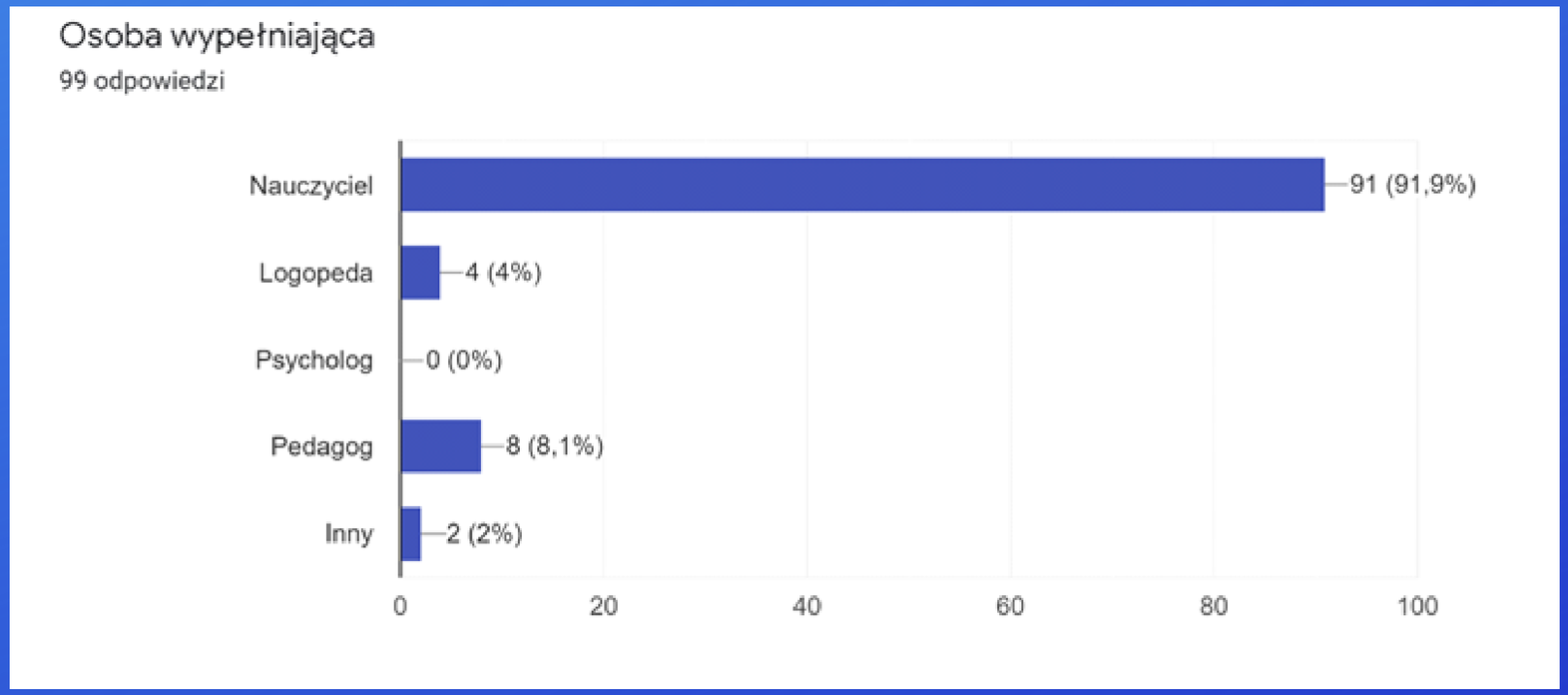

W dalszej części badania poproszono respondentów o odpowiedź na pytania o charakterze zamkniętym (odpowiedzi TAK/NIE), dotyczące pracy z uczniem. Jedno z pytań dotyczyło bezpośrednich odczuć nauczycieli zapytanych o to, czy praca z uczniem z niepłynnością mowy jest trudna. Ponadto respondentów zapytano o opinie na temat stanu ich wiedzy związanego z wdrażaniem rozwiązań terapeutycznych w warunkach edukacyjnych. Z odpowiedzi wynika, że ponad połowa nauczycieli miała styczność w pracy z uczniem z niepłynnością mowy. Nauczycielom (62% respondentów) znane są programy terapeutyczne i, co ważne, stosują oni w czasie lekcji techniki pomocne uczniom mówiącym niepłynnie. Ponad połowa respondentów uważa jednak, że praca z uczniem z tego typu utrudnieniami w komunikacji, jest zadaniem trudnym. Odpowiedzi zostały przedstawione na poniższym wykresie:

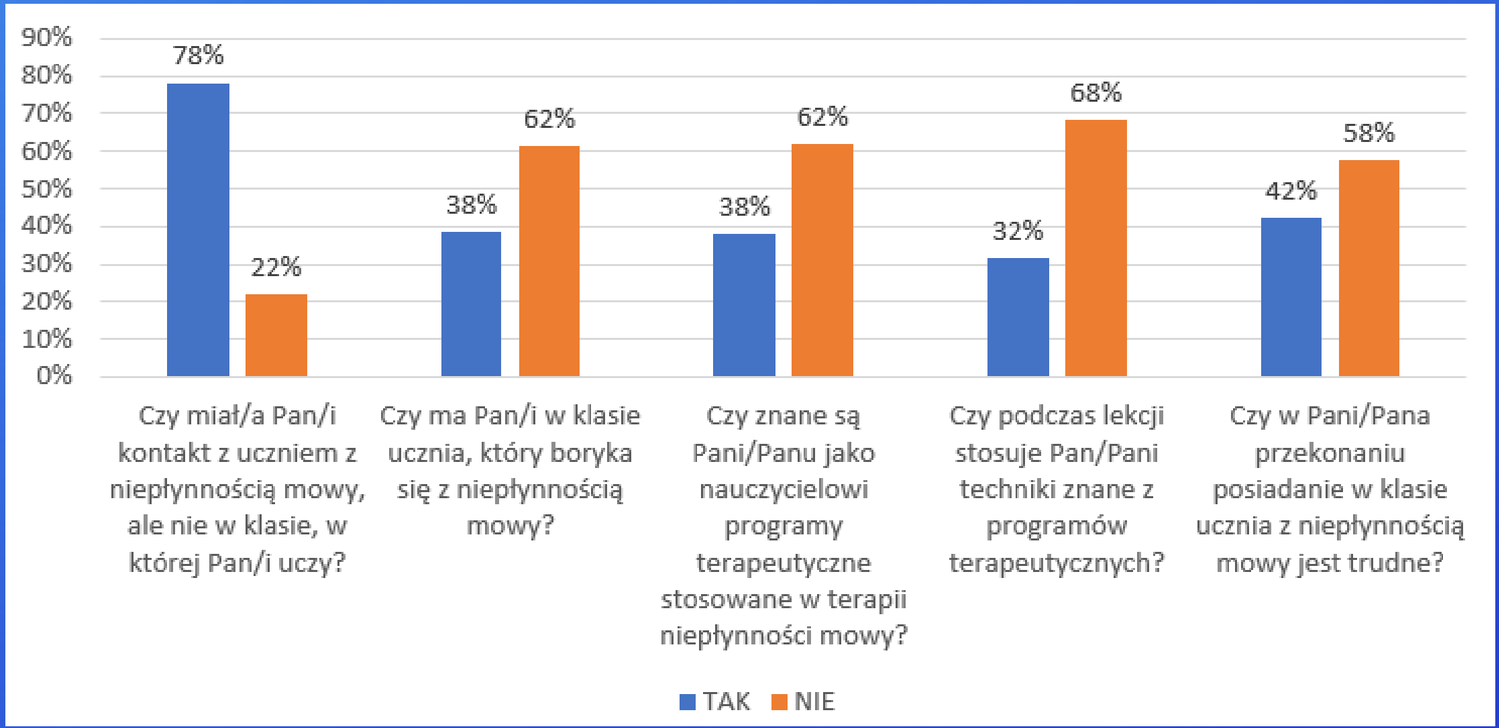

W dalszej części badania zapytano respondentów o ich kompetencje do pracy z uczniem z niepłynnością mowy. Większość nauczycieli (ponad 60%) twierdzi, że uczeń z niepłynnością mowy w klasie wymaga specjalistycznego podejścia. Z opinii nauczycieli wynika też, że w większości są oni przekonani o braku kompetencji do pracy z uczniem z tego typu trudnościami (blisko 80% badanych). Jednocześnie ponad 60% respondentów przyznało, że brak im odpowiedniego wsparcia ze strony placówki oświatowej. Na uwagę zasługuje odpowiedź dotycząca organizacji ustawowej pomocy dla uczniów z niepłynnością mowy. Zdaniem zaledwie 43% badanych uczeń taki posiada odpowiednią pomoc wynikającą z dokumentu wymagającego dostosowanie oceniania do trudności wynikających z zaburzenia. Szczegółowe odpowiedzi zostały zaprezentowane na poniższym wykresie.

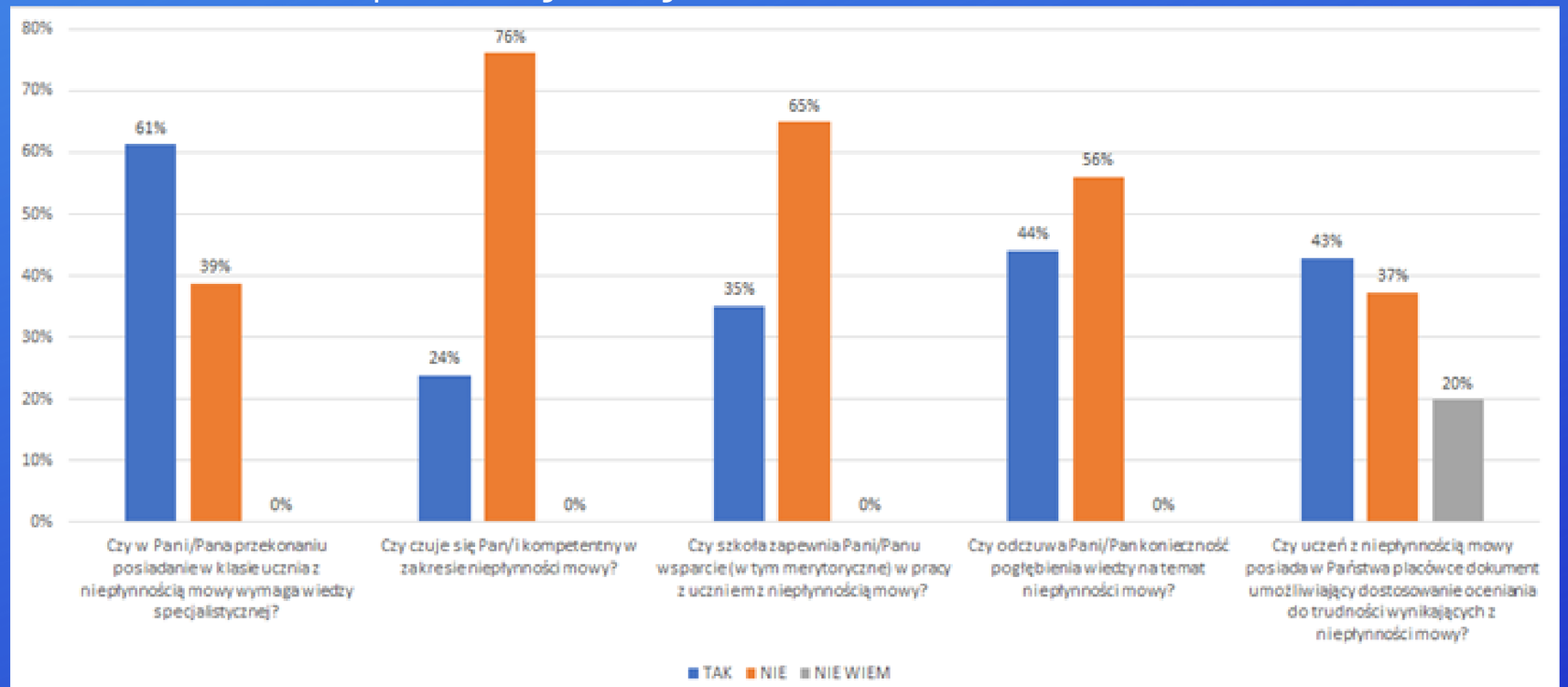

Druga część badania również miała charakter ankietowy (kwestionariusz został rozesłany w formie zdalnej, za pomocą formularza odpowiedniego do tego typu badań). Udzielane odpowiedzi miały w większości charakter zamknięty, jednokrotnego wyboru. Ankieta, wraz z informacją wprowadzającą zwierającą instrukcję na temat sposobu udzielania odpowiedzi została przesłana do uczniów wszystkich etapów edukacyjnych (począwszy od szkoły podstawowej) z terenu województwa śląskiego. Badania były prowadzone od grudnia 2020 roku do kwietnia 2021 roku. Zestawione wyniki zostały przedstawione w postaci wykresów, z informacją o wartości procentowej udzielonych odpowiedzi.

W badaniu ankietowym uzyskano odpowiedzi od 684 respondentów. Liczebność, z uwagi na płeć, wskazywała na niewielką przewagę chłopców nad dziewczętami (56,1% względem 43,9%). Rozkład wyników został zaprezentowany na wykresie.

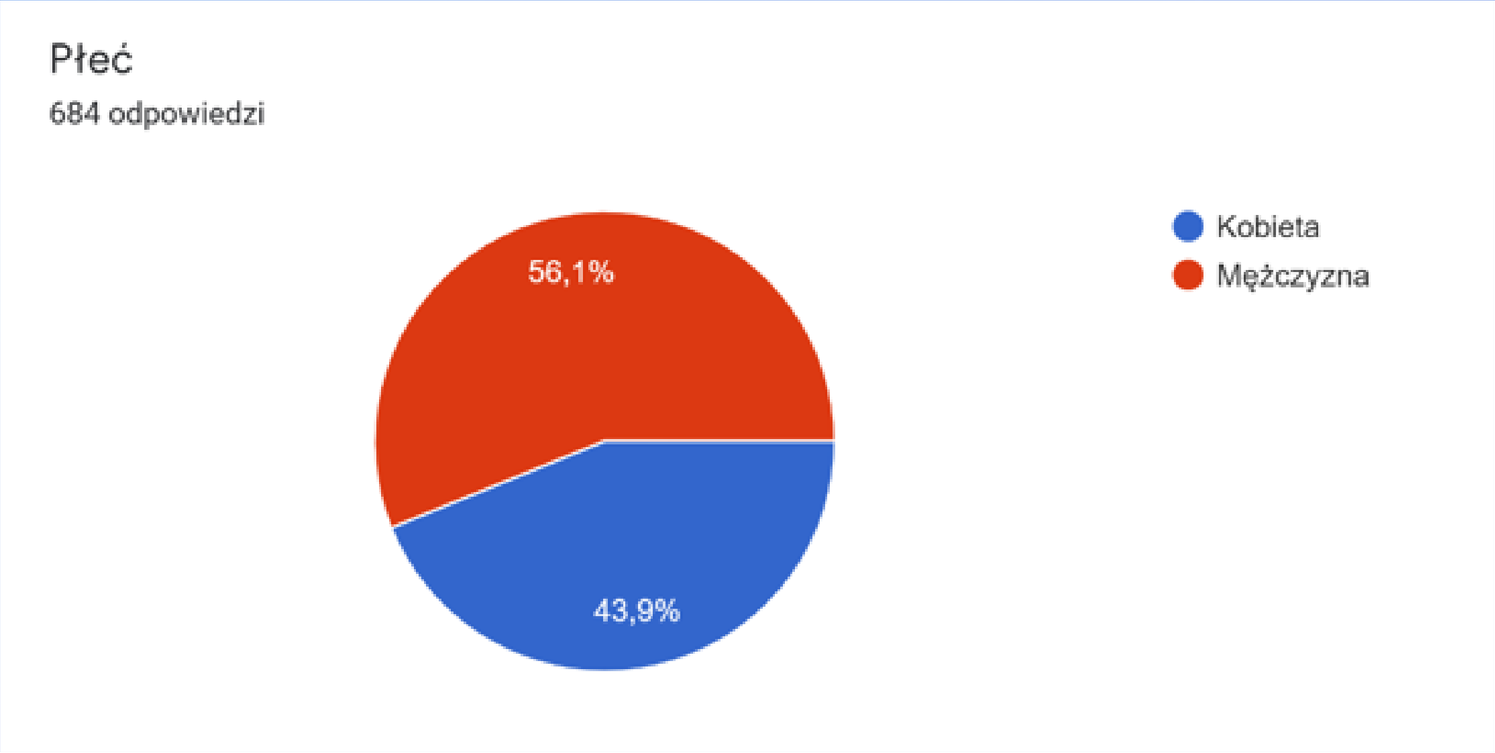

Największą grupę respondentów stanowili uczniowie między 11 a 14 rokiem życia. Szczegółowe wartości prezentuje poniższy wykres.

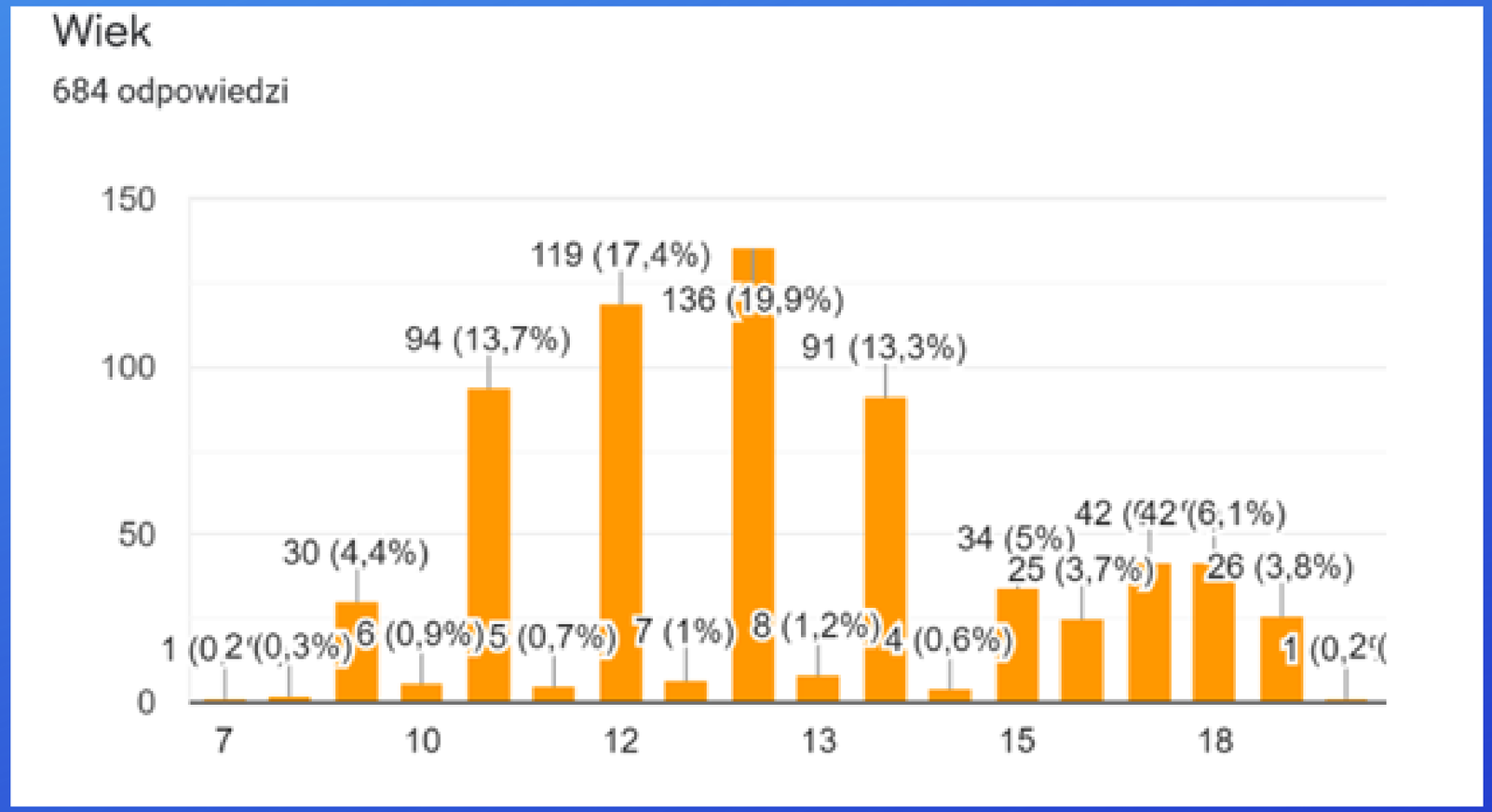

W pierwszej części pytań respondentom zadano pytania zamknięte, dotyczące bezpośredniego kontaktu z osobą dotkniętą niepłynnością mowy. Z odpowiedzi wynika, że ponad połowa ankietowanych zna osobę jąkającą się i uważa, że osobie takiej można pomóc. Na pytania związane z negatywnymi skojarzeniami na temat niepłynności mowy – m. in. o to, czy respondenci odczuwają dyskomfort w rozmowie z osobą niepłynną; czy odczuwaliby stres, gdyby niepłynnością mowy dotknięty był ktoś z ich bliskich, a także, czy w ich przekonaniu osoba jąkająca się jest gorsza od innych – większość uczniów odpowiedziała przecząco (kolejno: blisko 80; 90 i 100%). Rozkład procentowy odpowiedzi został przedstawiony na poniższym wykresie.

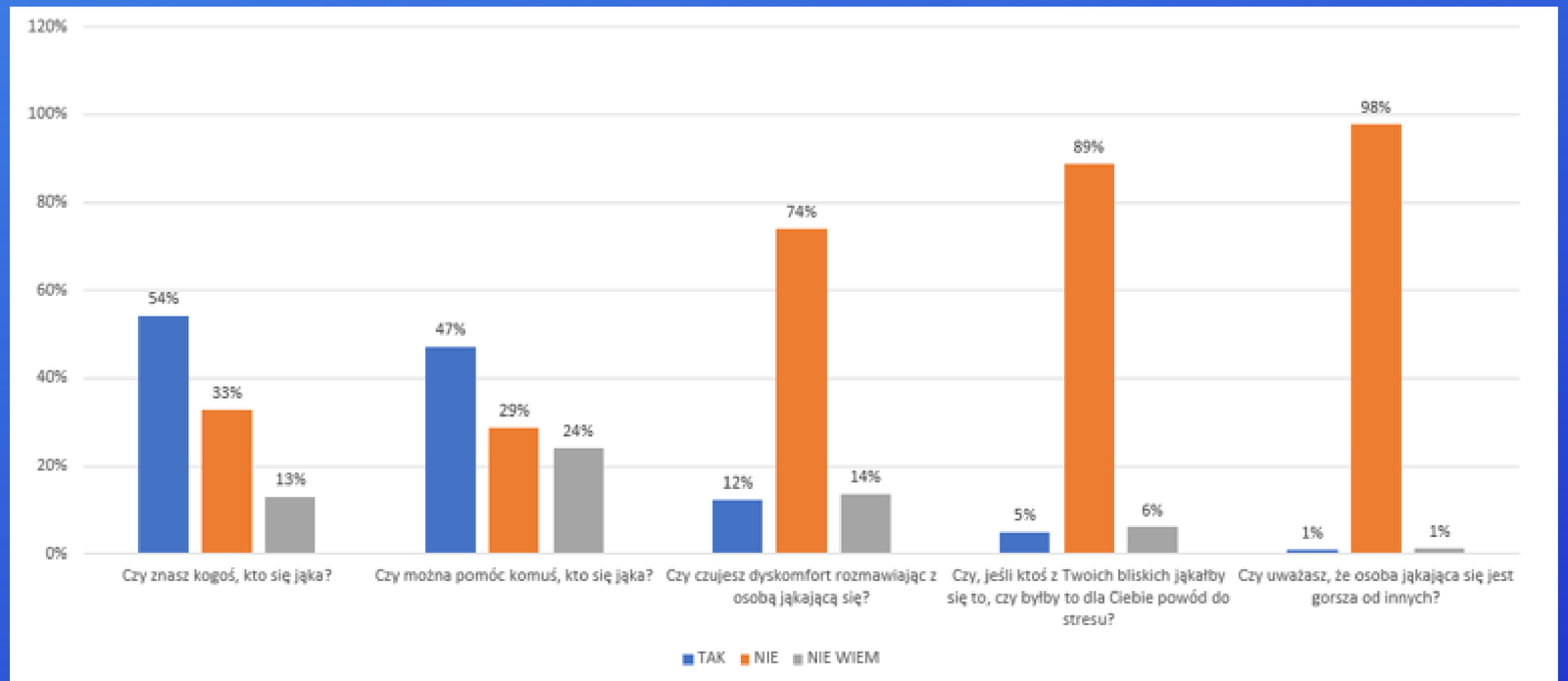

W kolejnych pytaniach poproszono ankietowanych o udzielenie odpowiedzi dotyczących stereotypowych poglądów względem jąkania: Czy uczeń z niepłynnością mowy uczy się gorzej? Czy istnieją zawody, których nie powinna wykonywać osoba jąkająca się? Czy można się przyjaźnić z osobą, która mówi niepłynnie? Należy zwrócić uwagę przede wszystkim na niewielką liczbę odpowiedzi nie wiem, a ponadto na ponad osiemdziesięcioprocentowy wynik dla odpowiedzi twierdzącej w pytaniu dotyczącym możliwości nawiązania przyjaźni z osobą jąkającą się. Pozostałe odpowiedzi również wskazują na to, że respondenci nie mają uprzedzeń względem osób jąkających się. Wyniki procentowe zostały przedstawione na wykresie.

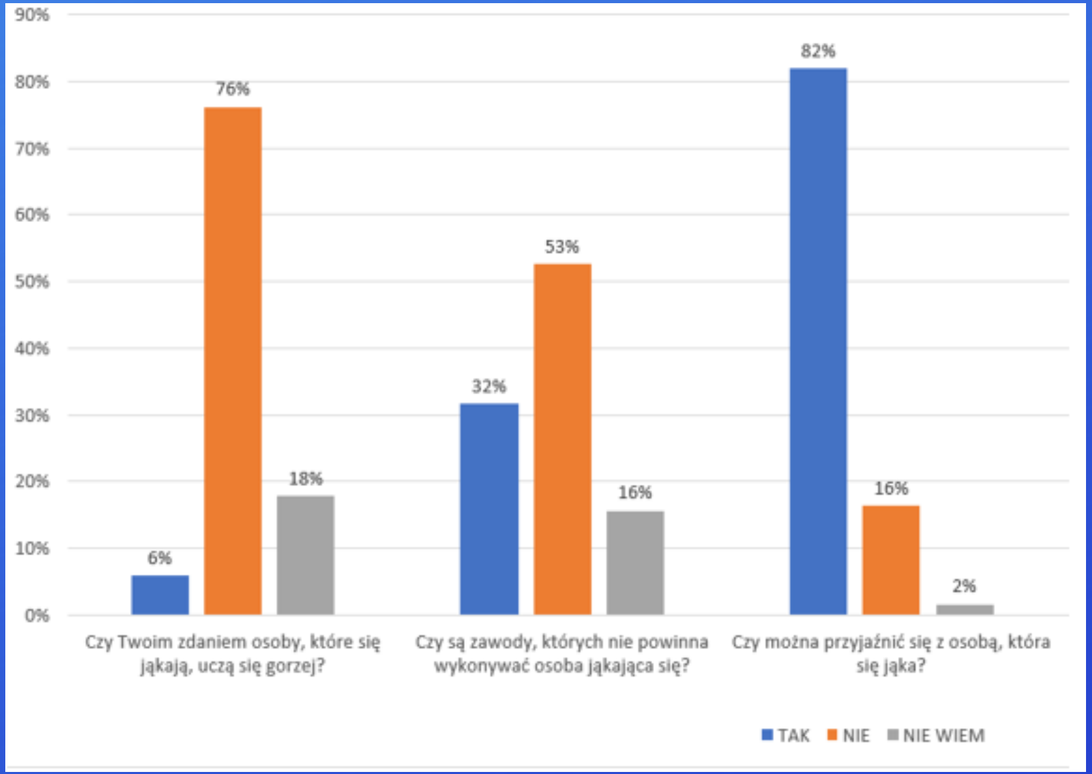

W dalszej części badania zapytano młodzież o to, czy niepłynność – gdyby dotyczyła ich osobiście lub ich najbliższych – byłaby powodem do zmartwienia. W tym wypadku odpowiedzi uczniów potwierdziły obawy względem ewentualnych trudności z komunikacją, wynikających z jąkania. Ponad połowa ankietowanych uznała, że byłaby zmartwiona, gdyby niepłynność dotyczyła ich bezpośrednio. 40% respondentów stwierdziło przy tym, że zmartwiłoby ich, gdyby problem niepłynności mowy dotyczył kogoś z ich bliskich. Szczegółowe odpowiedzi zostały zaprezentowane na poniższym wykresie.

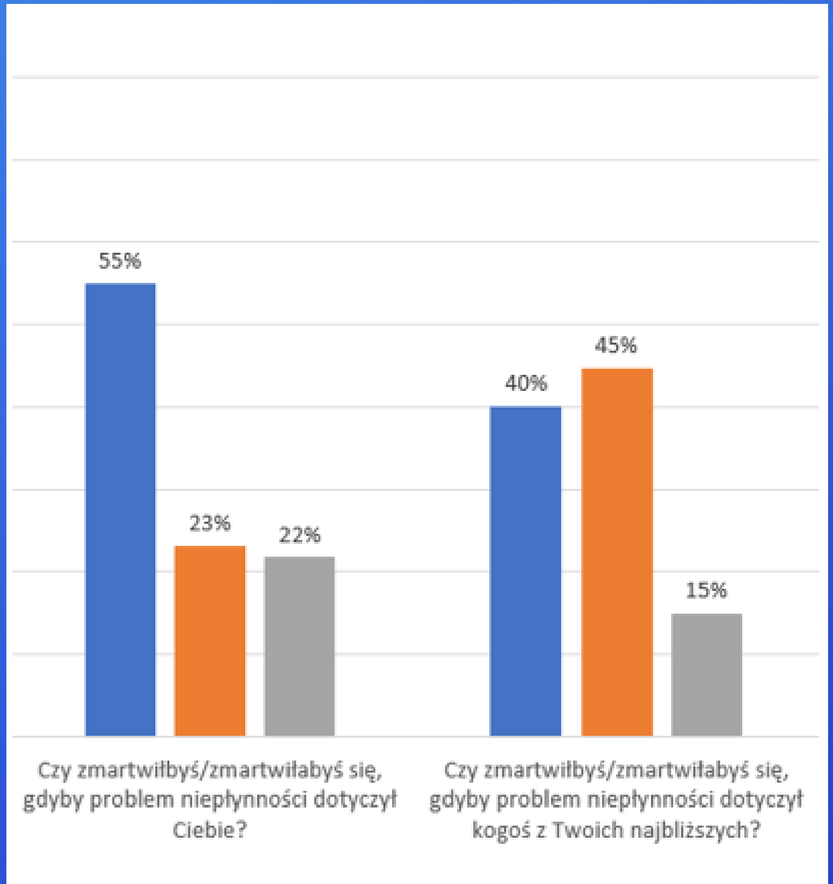

Dalsza część pytań była związania z uzyskaniem opinii na temat tego, co mogą odczuwać osoby jąkające się jako uczniowie, a także tego, co może być przyczyną ich jąkania. Zwraca uwagę niezdecydowanie (względem poprzednich odpowiedzi) w przypadku pytania o prawdopodobną przyczynę niepłynności: Czy osoba, która ma problem z płynnością mowy zacina się, ponieważ nie wie, co ma powiedzieć? W tym wypadku blisko 40% ankietowanych udzieliło odpowiedzi: nie wiem. Kolejne pytania, określające to, czy uczniowie kiedykolwiek unikali rozmowy z osobą jąkającą się lub wyśmiewali się z kogoś mówiącego niepłynnie – bezsprzecznie wykluczyły taką możliwość. Względem większości udzielających odpowiedzi osoba jąkająca się nie może także stać się obiektem drwin. Odpowiedzi respondentów zestawia poniższy wykres.

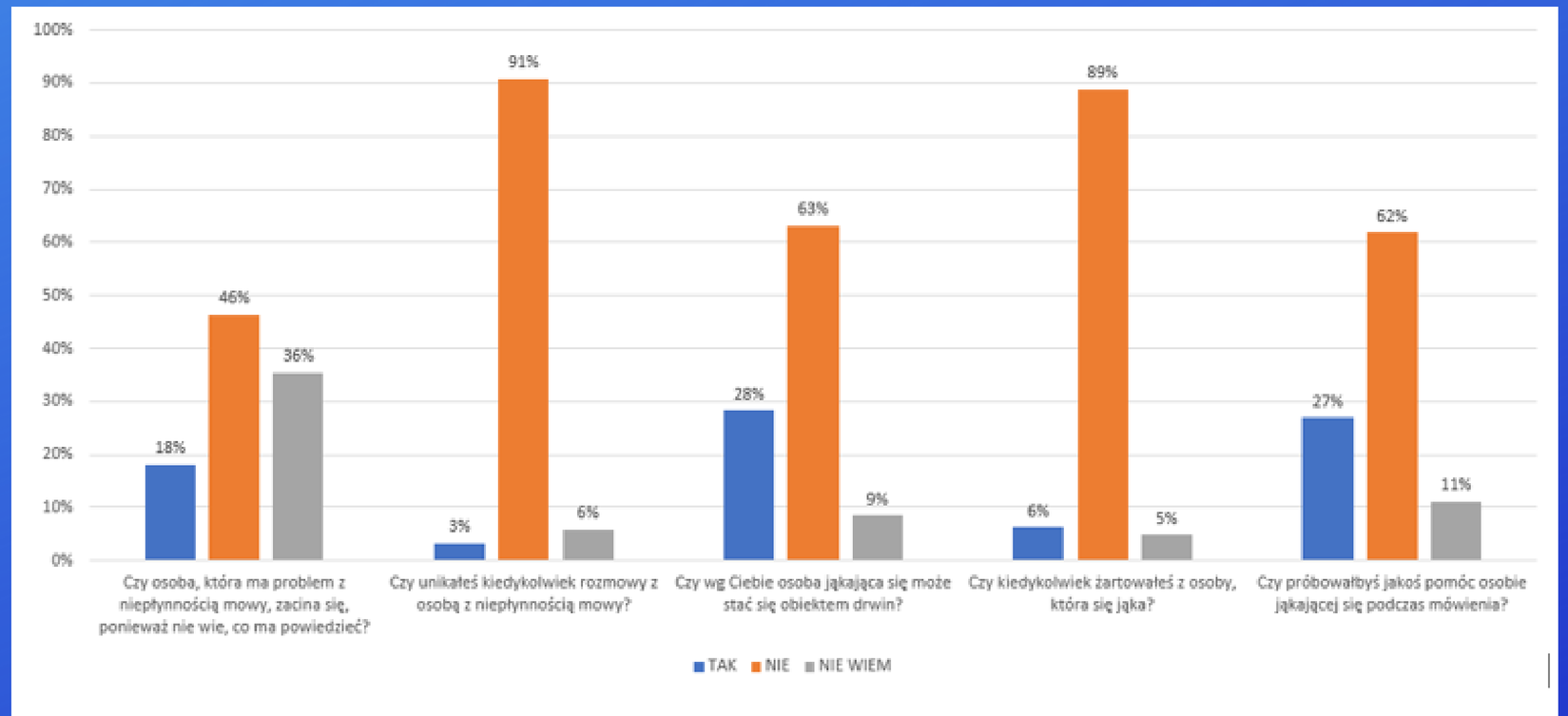

Od uczniów próbowano ponadto uzyskać szczegółowe odpowiedzi na temat uczuć, jakie mogą przeżywać osoby z otoczenia ucznia mówiącego niepłynnie. Na uwagę zasługuje odpowiedź dotycząca tego, czy respondenci współczują osobie mówiącej niepłynnie jąkania. Zdecydowana większość (60% ankietowanych) udzieliła w tym przypadku odpowiedzi twierdzącej. Mimo tego, że ankietowani uznali również, że osoby jąkające się nie są nerwowe (potwierdzone przez 45% respondentów), nie napotykają większych trudności w zabawach z innymi niż pozostali uczniowie (zdaniem 51% osób), a jąkanie nie może wpływać na uzyskiwane oceny (przekonanie 65% respondentów) – blisko 30% ankietowanych uznało, że osoby mówiące niepłynnie mają niewielu przyjaciół. W przypadku tego akurat pytania duża grupa ankietowanych udzieliła także odpowiedzi: nie wiem. Wyniki szczegółowe ujęto na wykresie:

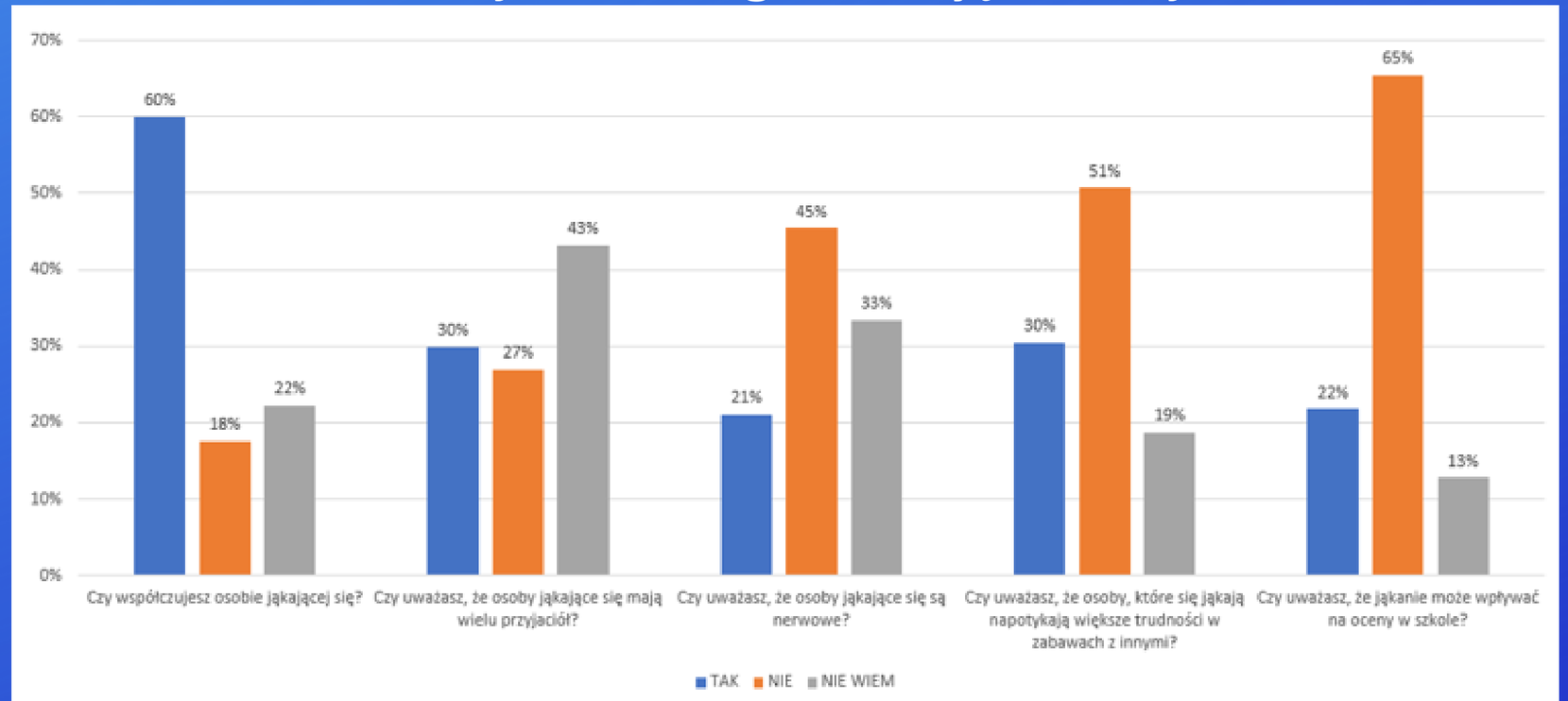

Kolejne pytania, mające pomóc w wyjaśnieniu tego, jak zachowania osób jąkających się odbierają ich rówieśnicy, a także w jaki sposób postrzegają ich funkcjonowanie w grupie rówieśniczej, były związane z uczuciami: strachu, uprzedzenia i pewności siebie. Pytanie, dotyczące możliwości występowania strachu przed mówieniem w przypadku osób jąkających się, zostało odebrane jako najtrudniejsze do potwierdzenia lub zaprzeczenia. Blisko 50% uczniów uznało, że nie wie, czy osoby jąkające się mogą odczuwać strach przed mówieniem. Respondenci nie udzielili także jednoznacznej odpowiedzi na pytanie o to, czy niepłynność mowy wpływa na relacje społeczne z rówieśnikami, nauczycielami czy rodzicami. Ponad 90% ankietowanych uznało jednak, że nie czuje obawy przed kontaktem z osobą jąkającą się.

Zaskakująca okazała się odpowiedź na pytanie o to, jaki może być związek niepłynności mowy i pewności siebie. Ponad połowa pytanych (57%) uznała, że brak pewności siebie może być powodem jąkania. Na uwagę zasługuje także chęć wystąpienia w obronie jąkającej się osoby wobec dokuczania ze strony innych, deklarowana przez 43% ankietowanych. Wyniki szczegółowe prezentuje wykres na następnym slajdzie:

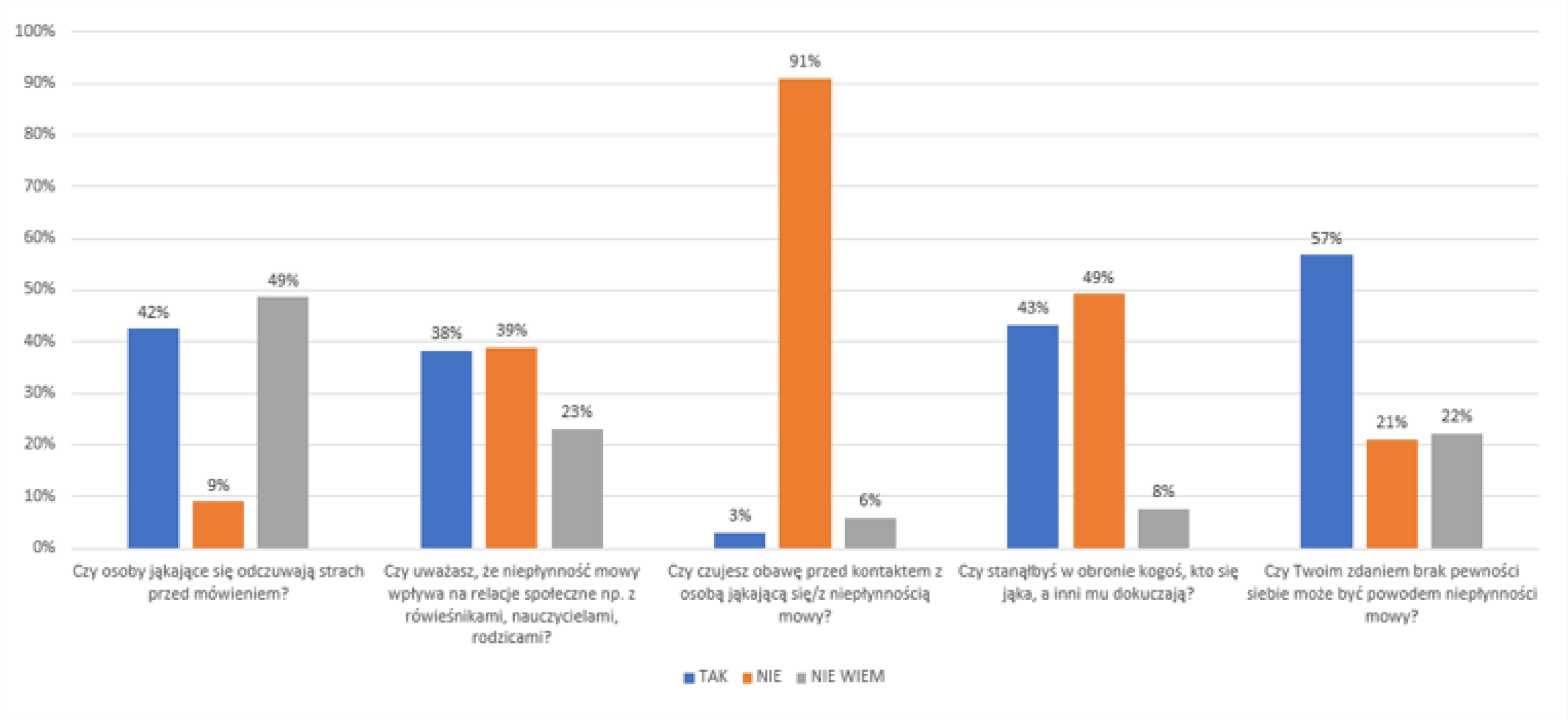
100%
90%
80%
70%
60%
50%
40%
30%
20%
10%
0%
42%
9%
49%
38%
39%
23%
3%
91%
6%
43%
49%
8%
57%
21%
22%
Czy osoby jąkające się odczuwają strach przed mówieniem?
Czy uważasz, że niepłynność mowy wpływa na relacje społeczne np. z rówieśnikami, nauczycielami, rodzicami?
Czy czujesz obawę przed kontaktem z osobą jąkającą się/z niepłynnością mowy?
Czy stanąłbyś w obronie kogoś, kto się jąka, a inni mu dokuczają?
Czy Twoim zdaniem brak pewności siebie może być powodem niepłynności mowy?
TAK
NIE
NIE WIEM

Młodzi ludzie zostali także poproszeni o określenie możliwości pomocy osobie jąkającej się. Uczniowie mieli szansę wyboru spośród następujących odpowiedzi:

- Dopowiadać wyraz/zdanie, z którym osoba jąkająca się ma problem.
- Przypominać o oddychaniu.
- Mówić w towarzystwie/szkole za osobę jąkającą się, by nie odczuwała stresu związanego z koniecznością wypowiedzenia się na forum.
- Dać osobie jąkającej poczucie akceptacji i nie zwracać uwagi na jej sposób mówienia.

W przypadku tego pytania respondenci najczęściej wskazywali ostatnią odpowiedź (84,2%). Informacje o wynikach zostały ujęte na wykresie:

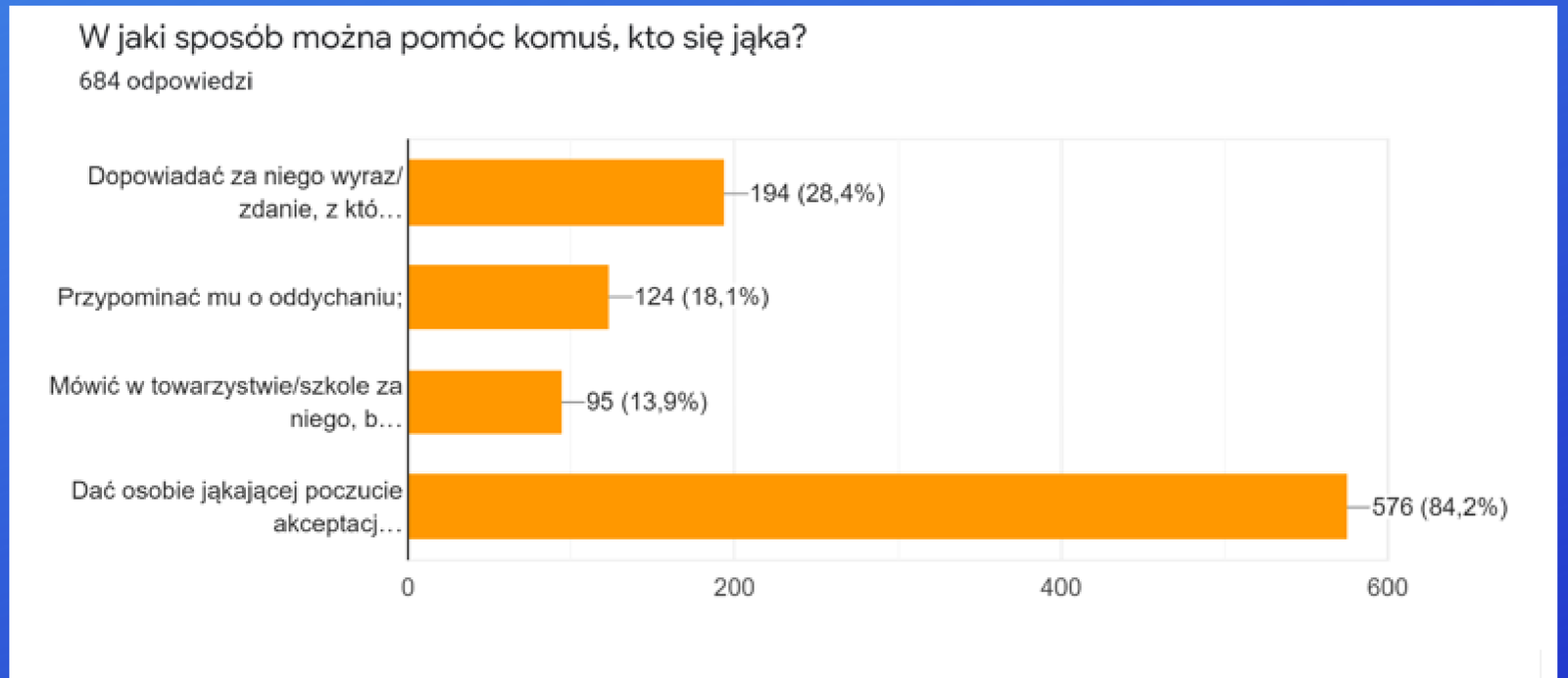

Autorki badania postanowiły zadać również pytanie pozwalające określić, co uczniowie wskażą jako potencjalne źródło pogorszenia płynności mowy. W tym przypadku zdecydowaną większość (ponad 90%) uzyskała odpowiedź: stres. Szczegółowe odpowiedzi zostały zestawione na wykresie:

W ostatniej części badania respondentów poproszono o wskazanie osoby lub osób, które powinny pomóc jąkającemu się uczniowi. Największą liczbę wskazań odnotowano dla odpowiedzi: terapeuci (ponad 80%). Zdaniem nastolatków w dużej mierze za pomoc jest też odpowiedzialna rodzina (65% wskazań) i oni sami jako koledzy/koleżanki ucznia z niepłynnością mowy (ponad 40% odpowiedzi). Dane procentowe zostały ujęte na wykresie:

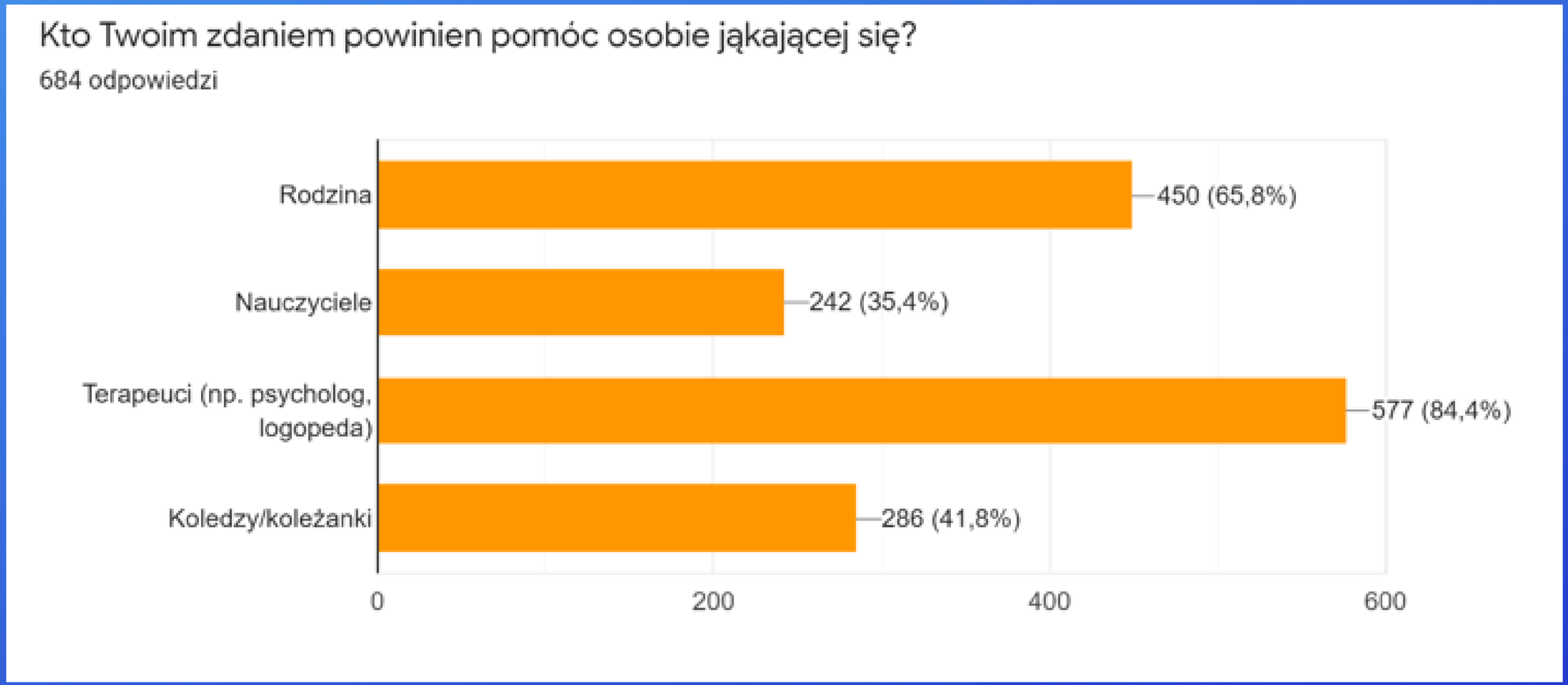

PODSUMOWANIE

Z przeprowadzonych badań wynika, że nauczyciele, którzy spotkali na swojej zawodowej drodze ucznia z niepłynnością mowy zdają sobie sprawę, że praca z takim uczniem nie jest zadaniem łatwym. Napawa optymizmem fakt, że tak wielu respondentów uważa, że zna programy terapeutyczne i stosuje je w czasie lekcji. Ciekawi jednak to, że nauczyciele przyznali, że nie mają kompetencji do pracy z uczniem z tego typu trudnościami z uwagi na brak wsparcia w miejscach, w których pracują. Znajomość programów terapeutycznych świadczyłaby jednak o samodoskonaleniu, co pokazuje nauczycieli w bardzo dobrym świetle. Z kolei większość badanych uczniów także nie tylko zna w swoim kręgu osoby jąkające się, ale są zdania, że można takim osobom pomóc. Z przeprowadzonych badań wynika, że większość uczniów nie jest uprzedzona w stosunku do osób jąkających się, a nawet są oni otwarci na bliskie relacje z osobami z niepłynnością mowy. Prezentowanie właściwych postaw zwłaszcza szacunku, akceptacji jest kluczem do sukcesu w budowaniu dobrych relacji z wszystkimi osobami, których dotyczy niepłynność mowy.

Bibliografia:

Błachnio, A., Przepiórka, A., St. Louis, K. O., Węsierska, K., Węsierska, M., 2015: Postawy społeczne wobec jąkania w Polsce – przegląd badań z użyciem POSHA-S. W: K. Węsierska (red.), Zaburzenia płynności mowy – teoria i praktyka. Tom 1, s. 89–100, Katowice.

Borsel van J., Verniers I., Bouvry S., 1991: Public awareness of stuttering, „Folia Phoniatrica et Logopaedica", 51, s. 124-132.

Chęciek M., 2007: Jąkanie – diagnoza, terapia, program, Warszawa.

Cooper E., Cooper C. 1996: Clinic attitudes towards stuttering: two decades of change, „Jpurnal of Fluency Disorders", 21, s. 119-135.

Conture 2001, Stuttering. Its nature, diagnosis and treatment. Boston.

Dorsey M., Guenther R., 2000: Attitudes of professors and students towards college students who stutter, „Journal of Fluency Disorders", 25, s. 77-83.

Franck A., Jackson R., Pimentel J., Greenwood G., 2003: School – age childrens perceptions of a person who stutter, „Journal of Fluency Disorders", 3, s. 216-227.

Grzybowska A., Łapińska I., Michalska R., 1991: Postawy nauczycieli wobec jąkania, „Psychologia Wychowawcza", 2, s. 139-149.

Guitar 2006, Stuttering. An integrated approach to its nature and treatment, Baltimore.

Kelman E., Nicholas A., 2013: Praktyczna interwencja w jąkaniu wczesnodziecięcym, Gdańsk.

Lechta 2004, Koktavost, komplexní přístup, Praha.

Rembowski J., 1989: Empatia. Studium psychologiczne, Warszawa.

Riley i Riley 1979, A component model for diagnosing and treating children who stutter. „Journal of Fluency Disorders” 4, p. 279-293.
Rustin L., Botterill W., Kelman E., 1996: Assessment and therapy for young fluent children. Family interaction, London.
Silverman F.H., Bongey T. A., 1997: Nurses’ attitudes towards physicians who stutter, „Journal of Fluency Disorders”, 22, s. 61-62.
Smith A., Kelly E., 1997: Stuttering. A dynamic, multifactorial model. W: R. Curlee, G.M. Siegel (red.), Nature and treatment of stuttering. New directions, Boston.
Starkweather C.W., Gottwald S. R., 1990: The demands and capacities model II. Clinical applications. „Journal of Fluency Disorders”, 15, p. 143-157.
Wall M., Myers F., 1995: Clinical management of childhood stuttering, Austin.
Wojciszke B. 2001a, Postawy i ich zmiana, [w:] J. Strelau (red.), Psychologia. Podręcznik akademicki. Jednostka w społeczeństwie i elementy psychologii stosowanej, Gdańsk.
Wojciszke B., 2001b: Psychologia postaw i ocen, Gdańsk.
Tarkowski Z., 2002: Jąkanie, Warszawa.

Dziękujemy za uwagę!